



Original Research Paper

Dövlət Maliyyə İdarəetmə Sistemində Büdcə Texnikası Və Hesabatlıq Prosesləri

Sənan Zeynalov

<https://orcid.org/0009-0008-5721-1980>

¹Naxçıvan Dövlət Universiteti, Naxçıvan, Azərbaycan.

Article history

Received: 12.03.2026

Revised: 19.03.2026

Accepted: 02.04.2026

*Corresponding Author: Sənan Zeynalov, Naxçıvan Dövlət Universiteti, Naxçıvan, Azərbaycan;
Email: senanzeynalov@ndu.edu.az

Xülasə

Bu məqalədə dövlət maliyyə idarəetmə sisteminin büdcə texnikası və büdcə proseslərində baş vermiş institusional dəyişikliklər və tətbiq edilən yeniliklər sistemli şəkildə təhlil olunur. Tədqiqatın əsas məqsədi ənənəvi xərcyönümlü büdcələşmə modelindən nəticəyönümlü və performans əsaslı büdcə mexanizmlərinə keçidin mahiyyətini, onun idarəetmə səmərəliliyinə və fiskal intizama təsirini qiymətləndirməkdir. Məqalədə proqram büdcələşməsi, orta müddətli xərclər çərçivəsi, fiskal qaydalar, şəffaflıq və hesabatlılıq mexanizmlərinin gücləndirilməsi kimi alətlər nəzəri və praktik müstəvidə araşdırılır. Eyni zamanda, rəqəmsallaşma, inteqrasiya olunmuş maliyyə informasiya sistemləri və elektron xəzinədarlıq platformalarının büdcə proseslərinin operativliyinə və nəzarət imkanlarına təsiri təhlil edilir. Müqayisəli yanaşma əsasında beynəlxalq təcrübə ilə milli tətbiq mexanizmləri arasında uyğunluq səviyyəsi müəyyənləşdirilir və mövcud institusional çağırışlar sistemləşdirilir. Tədqiqat nəticəsində müəyyən edilir ki, büdcə texnikasındakı yeniliklər resursların daha səmərəli bölgüsünə, strateji prioritetlərin maliyyələşdirilməsinə və dövlət vəsaitlərinin istifadəsində şəffaflığın artırılmasına xidmət edir. Bununla yanaşı, normativ-hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi və performans indikatorlarının metodoloji cəhətdən dəqiqləşdirilməsi zəruri istiqamətlər kimi əsaslandırılır.

Açar sözlər: dövlət maliyyə idarəetməsi, proqram büdcələşməsi, performans əsaslı büdcə, fiskal intizam, şəffaflıq və hesabatlılıq, rəqəmsal maliyyə sistemləri

1. Giriş

Dövlət maliyyə idarəetmə sistemi müasir iqtisadi idarəetmənin əsas institusional sütunlarından biri kimi çıxış edir. Qlobal iqtisadi transformasiyalar və artan fiskal risklər bu sistemin davamlı şəkildə təkmilləşdirilməsini zəruri edir. Büdcə texnikası və büdcə prosesləri isə dövlət maliyyə siyasətinin praktik reallaşdırılma mexanizmini təşkil edir. Ənənəvi inzibati-xərcyönümlü büdcələşmə modeli uzun müddət dövlət xərclərinin idarə olunmasında dominant yanaşma olmuşdur. Lakin bu model resursların nəticəyönümlü və strateji prioritetlər əsasında bölüşdürülməsini tam təmin etməmişdir. Bu səbəbdən bir çox ölkələrdə proqram və performans əsaslı büdcələşmə mexanizmlərinə keçid prosesi sürətlənmişdir. Büdcə proseslərinin modernləşdirilməsi fiskal intizamın gücləndirilməsi ilə sıx bağlıdır. Eyni zamanda, şəffaflıq və hesabatlılıq prinsiplərinin institusional səviyyədə möhkəmləndirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Rəqəmsallaşma büdcə idarəçiliyində yeni imkanlar formalaşdırmışdır. İnteqrasiya olunmuş maliyyə informasiya sistemləri operativ nəzarəti və məlumatların analitik emalını asanlaşdırır. Orta müddətli xərclər çərçivəsinin tətbiqi strateji planlaşdırma ilə büdcə arasında əlaqəni gücləndirir. Fiskal qaydalar

makroiqtisadi sabitliyin qorunmasına xidmət edir. Bütçə təsnifatının təkmilləşdirilməsi xərclərin funksional və iqtisadi strukturunu daha aydın göstərir. Performans indikatorlarının tətbiqi dövlət proqramlarının effektivliyinin ölçülməsinə imkan yaradır. Bu yeniliklər dövlət vəsaitlərinin istifadəsində səmərəliliyin artırılmasına yönəlmişdir. Bununla yanaşı, institusional uyğunlaşma problemləri də müşahidə olunur. Normativ-hüquqi bazanın müasirləşdirilməsi davamlı proses xarakteri daşıyır. Kadr potensialının gücləndirilməsi islahatların effektivliyini şərtləndirir. Bütçə prosesində iştirak edən qurumlar arasında koordinasiya mühüm rol oynayır. Risk əsaslı yanaşma maliyyə idarəçiliyində yeni metodoloji istiqamət kimi formalaşır. Dövlət maliyyə nəzarəti mexanizmləri paralel olaraq yenilənir. Beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi və adaptasiyası reformların keyfiyyətinə təsir göstərir. Müasir bütçə idarəetməsi strateji idarəetmə konsepsiyası ilə inteqrasiya olunur. Bu kontekstdə dövlət maliyyə idarəetmə sisteminin transformasiyası kompleks və çoxşaxəli xarakter daşıyır. Məhz bu səbəbdən bütçə texnikası və proseslərindəki dəyişikliklərin elmi əsaslarla qiymətləndirilməsi aktual tədqiqat istiqaməti kimi çıxış edir.

Hazırda bütçə uçotu və nəzarətinin təşkili dövlət maliyyə idarəetmə sistemində maliyyə sabitliyinin təmin olunması, resursların səmərəli bölgüsü və strateji məqsədlərin reallaşdırılması baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Müasir iqtisadi şəraitdə bütçə proseslərinin institusional əsaslarla qurulması fiskal intizamın gücləndirilməsi və nəticəyönlü idarəetmənin formalaşdırılması ilə birbaşa bağlıdır. Bütçə uçotu dövlət və ya təşkilatın bütçə vəsaitlərinin vəziyyətinin, istifadəsinin və nəticələrinin sistemli şəkildə monitorinqi, təhlili və hesabatlandırılması prosesidir. Bu mexanizm dövlət maliyyə idarəetməsində şəffaflığın və hesabatlılığın təmin edilməsinə xidmət edir. Bütçə uçotunun təşkili bir sıra fundamental prinsiplərə əsaslanmalıdır. İlk növbədə, kompleks uçot prinsipi tətbiq edilməlidir; yəni bütün gəlir və xərc növləri, habelə bütçə vəsaitlərinin formalaşma mənbələri və istiqamətləri tam şəkildə sənədləşdirilməlidir. İkinci mühüm prinsip effektiv monitorinq mexanizmlərinin qurulmasıdır ki, bu da bütçə xərcləri üzərində müntəzəm nəzarəti təmin etməklə səhvlərin və vəsaitlərin təyinatı üzrə istifadə olunmaması hallarının qarşısını alır. Üçüncü prinsip hesabatlılığın dəqiqliyidir; bütçə uçotu mütəmadi olaraq tam və etibarlı maliyyə hesabatlarının hazırlanmasını təmin etməlidir. Bütçə nəzarəti dövlət maliyyə resurslarının planlaşdırılmış məqsədlərə uyğun və səmərəli istifadəsini təmin etməyə yönəlmiş fəaliyyətlərin məcmusudur. Bu çərçivədə daxili nəzarət sistemi bütçə təşkilatlarında maliyyə əməliyyatlarının və xərclərin təsdiq edilmiş bütçə göstəricilərinə uyğunluğunu yoxlayır. Xarici nəzarət isə dövlət audit orqanları və ya digər müstəqil nəzarət subyektləri tərəfindən həyata keçirilir və məqsəd bütçə vəsaitlərinin qeyri-səmərəli istifadəsinin qarşısını alınmasıdır. Bundan əlavə, bütçə uçotu və nəzarət mexanizmləri beynəlxalq audit və maliyyə hesabatlılığı standartlarına uyğunlaşdırılmalıdır ki, bu da maliyyə şəffaflığının artırılmasına və ictimai etimadın möhkəmləndirilməsinə şərait yaradır.

2. Bütçə hesabatlılığı ilə nəzarət arasında qarşılıqlı əlaqə

Dövlət maliyyə idarəetmə sistemində bütçə hesabatlılığı ilə bütçə nəzarəti arasında sıx funksional və institusional əlaqə mövcuddur. Bütçə hesabatları bütçə vəsaitlərinin istifadəsi, xərclənməsi və qalıqları barədə sistemləşdirilmiş və şəffaf məlumat təqdim etməklə nəzarət mexanizmlərinin informasiya bazasını formalaşdırır. Bu məlumatlar nəzarət orqanlarına bütçə vəsaitlərinin təyinatı üzrə istifadə olunmasını yoxlamağa və fiskal intizamın təmin edilməsinə imkan verir. Beləliklə, effektiv hesabatlılıq və nəzarət sistemi bütçə resurslarının şəffaf və səmərəli idarə olunmasının əsas təminat mexanizmi kimi çıxış edir. Bütçələşmə prosesi əvvəlcədən müəyyən edilmiş məqsədlərin formalaşdırılmasını, faktiki icra nəticələrinin hesabatlandırılmasını və həmin nəticələrin plan göstəriciləri ilə müqayisə edilməsini əhatə edir. Bu kontekstdə bütçə nəzarət sistemləri maliyyə planlaşdırmasının universal aləti kimi çıxış edir və strateji qərarların maliyyə nəticələrinə təsirinin modelləşdirilməsinə xidmət edir. Bütçə nəzarətinin əsas məqsədi gəlir və xərc proqnozlarının əsaslandırılması, eləcə də konkret siyasət və tədbirlərin maliyyə göstəricilərinə təsirinin qiymətləndirilməsidir. Müasir idarəetmə praktikasında bir çox təşkilatlar bütçə nəzarətini daxili korporativ nəzarətin əsas aləti kimi tətbiq edir və bununla resursların səmərəli və qənaətli bölgüsünü təmin edən kompleks idarəetmə platforması formalaşdırırlar. Bu sistem rəhbərliyə strateji planların hazırlanması, icrası və nəticələrin plan göstəriciləri ilə müqayisəli monitorinqini həyata keçirməyə imkan verir. Bütçə nəzarətinin effektiv tətbiqi təşkilat daxilində bütçələrin uğurlu icrasının mühüm təminatıdır. Bir sıra qurumlarda təkmilləşdirilmiş bütçə nəzarət sistemləri tətbiq olunaraq bütçələşmə



prosesi bütövlükdə kompleks nəzarət mexanizminə çevrilmişdir. Bu yanaşma büdcənin hazırlanması, qiymətləndirilməsi, icrasının monitorinqi, habelə stimullaşdırma və məsuliyyət mexanizmlərinin inteqrasiyasını əhatə etməklə ilkin, cari və sonrakı nəzarət mərhələlərini sistemli şəkildə birləşdirir [1].

Dar mənada büdcə nəzarəti çərçivəsində təşkilatlar əsas diqqəti faktiki icra göstəricilərinin təsdiq edilmiş büdcə parametrləri ilə müqayisəsinə, yaranmış kənarlaşmaların təhlilinə və zəruri korrektiv tədbirlərin həyata keçirilməsinə yönəldirlər. Bu yanaşma büdcənin icrası, qiymətləndirilməsi və institusional nəzarət mexanizmlərinin gücləndirilməsini prioritetləşdirir. Nəticədə, maliyyə resurslarının idarə olunmasında operativlik təmin edilir, fəaliyyət göstəriciləri sistemli şəkildə analiz olunur və icra prosesi müəyyən edilmiş standart və normativlərə uyğunlaşdırılır. Dar çərçivəli büdcə nəzarəti xüsusilə performans əsaslı büdcələşmə modelində əhəmiyyətli rol oynayır, çünki plan–fakt müqayisəsi idarəetmə qərarlarının effektivliyinin qiymətləndirilməsinə imkan yaradır. Bu mexanizm dövlət maliyyə idarəetmə sistemində nəticəyönümlülüyün və fiskal intizamın möhkəmləndirilməsinə xidmət edir. Son illərdə ölkəmizdə büdcə və vergi siyasəti sahəsində həyata keçirilən islahatlar büdcə təşkilatlarının maliyyələşmə strukturuna yenidən baxılmasını aktuallaşdırmışdır. Xüsusilə büdcə xərclərinin optimallaşdırılması və dövlət vəsaitlərinin daha səmərəli bölgüsü prioritet istiqamət kimi müəyyən edilmişdir. Bu kontekstdə büdcə təşkilatlarının ənənəvi büdcə maliyyələşməsi ilə yanaşı, alternativ gəlir mənbələrinin formalaşdırılması imkanlarını araşdırması zərurəti yaranmışdır. Belə transformasiya maliyyə məhdudiyyətlərinə adaptasiya olunmaqla yanaşı, əməliyyat səmərəliliyinin qorunmasını və institusional dayanıqlığın təmin edilməsini tələb edir. Nəticə etibarilə, müasir dövlət maliyyə idarəetmə sistemi çərçivəsində büdcə nəzarət mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi və gəlir bazasının diversifikasiyası strateji əhəmiyyət daşıyır [2, s.36].

Müasir elmi ədəbiyyatda dövlət maliyyə idarəetmə sistemində büdcə uçotu və nəzarətinin səmərəliliyinin artırılması məqsədilə bir sıra institusional və texnoloji tədbirlərin həyata keçirilməsi tövsiyə olunur.

İlk növbədə, informasiya texnologiyalarından geniş istifadə mühüm istiqamət kimi qiymətləndirilir. Büdcə vəsaitlərinin idarə olunması və monitorinqi proseslərində müasir rəqəmsal platformaların, inteqrasiya olunmuş maliyyə informasiya sistemlərinin və elektron xəzinədarlıq mexanizmlərinin tətbiqi əməliyyatların avtomatlaşdırılmasına, məlumatların operativ emalına və nəzarət imkanlarının genişlənməsinə şərait yaradır. Bu yanaşma büdcə proseslərinin şəffaflığını artırmaqla yanaşı, qərar qəbulətmənin analitik əsaslarını da gücləndirir. İkinci mühüm istiqamət büdcə təşkilatlarında çalışan əməkdaşların peşəkar hazırlığının artırılmasıdır. Büdcə hesabatlılığı və nəzarət mexanizmləri üzrə müntəzəm təlim proqramlarının təşkili kədr potensialının gücləndirilməsinə, normativ-hüquqi tələblərin düzgün tətbiqinə və maliyyə intizamının təmin edilməsinə xidmət edir. İnsan kapitalının inkişafı büdcə sistemində aparılan islahatların davamlılığının əsas şərtlərindən biri kimi çıxış edir. Üçüncü istiqamət müstəqil audit və yoxlamaların sistemli şəkildə həyata keçirilməsidir. Xarici auditorlar tərəfindən aparılan müntəzəm audit prosedurları büdcə sisteminin etibarlılığını artırır, maliyyə şəffaflığını gücləndirir və ictimai nəzarət mexanizmlərinin effektivliyini təmin edir. Rus tədqiqatçısı V.V. Semenovun yanaşmasına görə, büdcə uçotu dövlət ilə iqtisadiyyat arasında qarşılıqlı əlaqənin mərkəzi elementidir və resursların səmərəli bölgüsündə əsas rol oynayır. O, büdcə sisteminin əsas funksiyasını dövlətin iqtisadi resurslarının düzgün idarə olunması və effektiv istifadəsinin təmin edilməsində görür. Büdcə prosesi yalnız maliyyə vəsaitlərinin hesablanması deyil, eyni zamanda onların müxtəlif sahələr və layihələr üzrə rəşional bölgüsünü də əhatə edir. Bu yanaşma büdcə sisteminin həm hesabatlılıq, həm də strateji resurs bölgüsü baxımından ikili funksiyasını ön plana çıxarır və makroiqtisadi məqsədlərin reallaşdırılmasında onun rolunu əsaslandırır [7].

Friedrix Hayek (2015) dövlət maliyyəsinin səmərəli idarə olunması baxımından qərar qəbulətmə prosesinin mərkəzləşdirilməmiş (decentralized) xarakter daşmasının vacibliyini vurğulamışdır. Onun yanaşmasına görə, azad bazar iqtisadiyyatı şəraitində resursların optimal bölgüsü üçün büdcə sistemi çevik və adaptiv olmalıdır. Hayek həmçinin maliyyə nəzarəti mexanizmlərinin rolunun artdığını qeyd edərək, fiskal qərarların iqtisadi reallıqlara operativ uyğunlaşdırılmasının vacibliyini əsaslandırmışdır. Bu baxımdan, müasir dövlət maliyyə idarəetmə sistemində büdcə mexanizmlərinin elastikliyi və nəzarət



alətlərinin institusional gücləndirilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir [4, s.75]. Effektiv büdcə idarəetməsi dövlətin iqtisadi siyasətinin icrasına sistemli nəzarəti təmin edir. Büdcə uçotu vasitəsilə dövlətin sərəncamında olan maliyyə resurslarının həcmi, strukturu və istifadə istiqamətləri barədə dəqiq məlumat əldə olunur. Resursların ədalətli və məqsədyönlü bölgüsü dövlət proqram və layihələrinin nəticəyönümlülüyünü artırır, iqtisadi təşəbbüslərin effektivliyini təmin edir və fiskal sabitliyə töhfə verir.

Ceyms Byukenan (Nobel mükafatı laureatı, 1986) ictimai seçim nəzəriyyəsinə əsaslanaraq büdcə və maliyyə nəzarəti mexanizmlərini dövlət sektorunda qeyri-səmərəliliyin azaldılmasının əsas alətlərindən biri kimi qiymətləndirmişdir. O, dövlət vəsaitlərinin məsuliyyətli idarə olunmasının və şəffaf xərclənməsinin institusional çərçivədə təmin edilməsinin vacibliyini vurğulamışdır. Bu yanaşma büdcə sistemində hesabatlılıq və ictimai nəzarət mexanizmlərinin gücləndirilməsini zəruri edir. Resursların bölgüsü və idarə olunması büdcə sisteminin əsas funksional istiqamətlərindən biridir. Büdcənin başlıca məqsədi dövlətin maliyyə, maddi və insan resurslarının səmərəli idarə edilməsini təmin etməkdir. Büdcə uçotu vasitəsilə dövlət və iqtisadi sistem daxilində fəaliyyət göstərən digər subyektlərin vəsaitləri necə bölüşdürdüyü, xərclədiyi və həmin resurslardan əldə olunan sosial-iqtisadi nəticələr qiymətləndirilə bilər. Bu isə dövlət maliyyə idarəetmə sistemində strateji planlaşdırma ilə resurs bölgüsü arasında əlaqənin gücləndirilməsinə xidmət edir [5].

Büdcə uçotu və nəzarəti dövlət maliyyə idarəetmə sistemində, eləcə də təşkilati səviyyədə maliyyə resurslarının effektiv idarə olunmasının təmin edilməsində strateji əhəmiyyətə malikdir. Büdcə uçotu vəsaitlərin daxil olması, bölgüsü və xərclənməsi üzrə davamlı monitorinq mexanizmini formalaşdıraraq təşkilatın maliyyə vəziyyətinin operativ qiymətləndirilməsinə imkan yaradır. Eyni zamanda, büdcə nəzarəti bütün maliyyə resurslarının müəyyən edilmiş məqsədlərə və təsdiq olunmuş büdcə göstəricilərinə uyğun istifadəsini təmin edir. Xərclər və gəlirlərin effektiv idarə olunması büdcə uçotu və nəzarət sisteminin əsas funksiyalarından biridir. Bu sistem vasitəsilə təşkilat xərclərə ciddi nəzarət edir, maliyyə planlarının icrasını təmin edir və israfçılıq hallarının qarşısını alır. Nəticədə, maliyyə resurslarının maksimum səmərəliliklə istifadəsi təmin olunur və fiskal intizam möhkəmləndirilir. Büdcə sistemi strateji planlaşdırma və qərar qəbul etmə prosesində mühüm analitik alət kimi çıxış edir [6,s.44].

Maliyyə göstəricilərinin təhlili əsasında təşkilatlar gələcək inkişaf istiqamətlərini müəyyən edir, investisiya imkanlarını qiymətləndirir və yeni layihələrin həyata keçirilməsi barədə əsaslandırılmış qərarlar qəbul edirlər. Büdcə hesabatları bu prosədə informasiya bazası rolunu oynayır. Şəffaflıq və hesabatlılıq prinsiplərinin təmin olunması da büdcə uçotu və nəzarət sisteminin mühüm nəticələrindəndir. Maliyyə əməliyyatlarının açıq və sistemli şəkildə sənədləşdirilməsi daxili idarəetmə effektivliyini artırmaqla yanaşı, investorlar, vergi orqanları və audit qurumları kimi xarici maraqlı tərəflərin etimadını gücləndirir. Strukturlaşdırılmış büdcə uçotu və nəzarət sistemində malik təşkilatlar resursları rəşional şəkildə bölüşdürür və uzunmüddətli maliyyə dayanıqlığını təmin edirlər. Büdcə nəzarəti eyni zamanda mümkün səhv və qeyri-müəyyənliklərin erkən mərhələdə aşkarlanmasına və aradan qaldırılmasına imkan verir ki, bu da maliyyə sisteminin etibarlılığını artırır. Büdcə uçotu və büdcə nəzarəti sistemi bir neçə mərhələdən ibarətdir. Büdcənin planlaşdırılması mərhələsində məqsədlər müəyyən edilir, büdcənin ümumi strukturu formalaşdırılır və gəlir-xərc proqnozları hazırlanır. Növbəti mərhələdə büdcə rəşmi qaydada təsdiq olunur və müvafiq icazə və razılaşdırmalar həyata keçirilir. Daha sonra təsdiq edilmiş büdcəyə uyğun olaraq vəsaitlər konkret struktur bölmələr və proqramlar üzrə bölüşdürülür ki, bu da resursların təyinatı üzrə və səmərəli istifadəsini təmin edir [3, s.156].

Büdcə hesabatlılığı sistemində əsas prinsiplərdən biri konsolidasiya prinsipidir ki, bu da maliyyə hesabatlarının inteqrasiya olunmuş formada təqdim edilməsini tələb edir. Dövlət tərəfindən maliyyələşdirilən qurumların hesabatları ümumi dövlət büdcəsi hesabatında birləşdirilməli və vahid informasiya məkanı çərçivəsində əks etdirilməlidir. Bu yanaşma dövlət maliyyə idarəetmə sistemində makrosəviyyəli fiskal göstəricilərin obyektiv qiymətləndirilməsinə və resursların ümumi strukturunun təhlilinə imkan yaradır. Maliyyə hesabatlarının təşkili vacib olmaqla yanaşı, effektiv idarəetmə hesabatlılığı sisteminin formalaşdırılması üçün kifayət etmir. Hesabatlar yalnız statistik məlumatları deyil, eyni zamanda icraedici hakimiyyət və yerli özünüidarəetmə orqanlarının iqtisadi qərar qəbul etməsini dəstəkləyən analitik göstəriciləri də əhatə etməlidir. Bu, büdcə prosesinin nəticəyönümlü idarəetmə mexanizminə çevrilməsini



təmin edir. Beynəlxalq Valyuta Fondu tərəfindən hazırlanmış “Hökumət Maliyyə Statistika Təlimatı” vergi və büdcə təhlili üçün vahid metodoloji çərçivə təqdim edir. Büdcə uçotu və hesabatlılığı ilə bağlı bir çox metodiki göstərişlər həmin sənədə əsaslanır və beynəlxalq müqayisəliliyin təmin edilməsinə xidmət edir. Daxili nəzarət metodologiyası da büdcələşmə prosesinə birbaşa təsir göstərir və onun effektivliyi idarəetmə nəticələrində öz əksini tapır. Xüsusilə müstəqil təhsil müəssisələrində tətbiq edilən strukturlaşdırılmış büdcə sistemləri əməliyyat səmərəliliyinin artırılmasına imkan verir. Aparılmış tədqiqatlar göstərir ki, bəzi iri müstəqil təhsil müəssisələrində formalaşdırılmış büdcə mexanizmləri müsbət nəticələr vermişdir. Bu nəticələr tələbə qəbulunun artması, əlavə dövlət və yerli layihələrin cəlb edilməsi, sahibkarlıq fəaliyyətinin genişlənməsi və maliyyə sabitliyinin təmin olunması ilə xarakterizə olunur. Müsbət təcrübəyə əsaslanaraq, müstəqil təhsil müəssisələrinə qrant və kommərsiya fəaliyyətindən daxil olan vəsaitlərin hərəkətini əks etdirən, xərclərin isə sabit, dəyişən və vergi xərcləri üzrə təsnifləşdirildiyi ətraflı büdcələrin hazırlanması tövsiyə edilir. Bu yanaşma resursların şəffaf idarə olunmasına və strateji maliyyə planlaşdırmasının gücləndirilməsinə xidmət edir.

3. Nəticə

Nəticə etibarilə, dövlət maliyyə idarəetmə sistemi çərçivəsində büdcə uçotu və nəzarətinin düzgün təşkili büdcə təşkilatlarının maliyyə sabitliyinin təmin edilməsində və resursların səmərəli idarə olunmasında həlledici rol oynayır. Aparılmış təhlil göstərir ki, effektiv büdcə uçotu və nəzarət mexanizmləri şəffaflığın və hesabatlılığın gücləndirilməsinə, habelə maliyyə resurslarının məqsədyönlü və rəşional bölgüsünə xidmət edir. Xüsusilə müasir informasiya texnologiyalarının inteqrasiyası, kadr potensialının davamlı inkişafı və müstəqil audit institutunun gücləndirilməsi büdcə sisteminin institusional effektivliyinin artırılmasında əsas istiqamətlər kimi çıxış edir. Maliyyə hesabatlılığı ilə büdcə icrası arasında ardıcılığın və uyğunluğun təmin edilməsi xarici maraqlı tərəflərin etimadını möhkəmləndirir və maliyyə vəsaitlərinin qeyri-səmərəli istifadəsi risklərini azaldır. Bununla yanaşı, büdcənin planlaşdırılması, icrası və monitorinqi mərhələlərinin sistemli şəkildə qurulması maliyyə resurslarının müəyyən edilmiş strateji məqsədlərə uyğun istifadəsini təmin edir. Büdcə icrası zamanı yaranan kənarlaşmaların və səhvlərin erkən mərhələdə aşkarlanması maliyyə risklərinin minimallaşdırılmasına və xərclərin prioritet istiqamətlərlə uyğunlaşdırılmasına imkan verir. Tədqiqat həmçinin konsolidə olunmuş büdcə uçotu yanaşmasının vacibliyini ön plana çıxarır. Müxtəlif sektorlar üzrə maliyyə əməliyyatlarının vahid sistemdə inteqrasiyası ümumi fiskal vəziyyətin kompleks mənərəsini formalaşdırır, qərar qəbuletmə prosesinin keyfiyyətini yüksəldir və uzunmüddətli maliyyə planlaşdırmasını dəstəkləyir. Xüsusilə dövlət sektorunda bu inteqrasiya iqtisadi sabitliyin möhkəmləndirilməsinə və strateji inkişaf prioritetlərinin reallaşdırılmasına töhfə verir. Beləliklə, büdcə uçotu və nəzarətinin səmərəli təşkili yalnız cari maliyyə idarəçiliyi baxımından deyil, həm də makroiqtisadi və strateji məqsədlərin təmin olunması baxımından fundamental əhəmiyyət daşıyır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Buchanan, J. (1975). *The Limits of Liberty: Between Anarchy and Leviathan*. Chicago: University of Chicago Press.
2. Horngren, C.T., Datar, S.M., & Rajan, M.V. (2015). *Cost Accounting: A Managerial Emphasis*. Upper Saddle River, NJ: Pearson.
3. Hope, J., & Fraser, R. (2003). *Beyond Budgeting: How Managers Can Break Free from the Annual Performance Trap*. Boston: Harvard Business Review Press.
4. Hayek, F. (1976). *Law, Legislation and Liberty: A New Statement of the Liberal Principles of Justice and Political Economy*. Chicago: University of Chicago Press.
5. Kuliboyev Azamat Shonazarovich, Akhmatov Abdiazbek Asad o'g'li (2023). Practice of control and audit of accounts with employees and recipients of scholarships in budget organizations // Vol. 10 Issue. 12 (December 2023) EPRA International Journal of Environmental Economics, Commerce and Educational Management.



6. Kuliboyev Azamat Shonazarovich. Features of financial control in the healthcare system. (2024). Proceedings of International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences, 3(5), 207- 211.
7. Semenov, V.V. (2020). Budget Accounting and Economic Resource Management: Theoretical Foundations and Practical Approaches. Moscow: Economic Research Publishing

ABSTRACT

BUDGET TECHNIQUES AND REPORTING PROCESSES IN THE PUBLIC FINANCIAL MANAGEMENT SYSTEM

Senan Zeynalov Parviz
Nakhchivan State University
Second-year Master's Student
e-mail:

This article systematically analyzes the institutional changes and innovations introduced in budget techniques and budget processes within the public financial management system. The main objective of the study is to evaluate the transition from the traditional expenditure-based budgeting model to results-oriented and performance-based budget mechanisms, as well as its impact on managerial efficiency and fiscal discipline. The article examines theoretical and practical aspects of program budgeting, the medium-term expenditure framework, fiscal rules, and the strengthening of transparency and accountability mechanisms. At the same time, it analyzes the impact of digitalization, integrated financial management information systems, and electronic treasury platforms on the operational efficiency and control capacity of budget processes. Through a comparative approach, the level of alignment between international practices and national implementation mechanisms is assessed, and existing institutional challenges are systematized. The findings indicate that innovations in budget techniques contribute to more efficient resource allocation, the financing of strategic priorities, and the enhancement of transparency in the use of public funds. In addition, the improvement of the regulatory framework and the methodological refinement of performance indicators are substantiated as necessary directions for further development.

Keywords: *public financial management, program budgeting, performance-based budgeting, fiscal discipline, transparency and accountability, digital financial systems.*

АННОТАЦИЯ

БЮДЖЕТНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И ПРОЦЕССЫ ОТЧЁТНОСТИ В СИСТЕМЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО ФИНАНСОВОГО УПРАВЛЕНИЯ

Сенан Зейналов Парвиз оглы
Нахчыванский государственный университет
Магистрант II курса
e-mail:

В данной статье системно анализируются институциональные изменения и внедрённые инновации в области бюджетных технологий и бюджетных процессов в системе государственного финансового управления. Основной целью исследования является оценка перехода от традиционной расходно-ориентированной модели бюджетирования к результативно- и программно-ориентированным механизмам, а также его влияния на эффективность управления и фискальную дисциплину. В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты программного бюджетирования, среднесрочной бюджетной рамки, фискальных правил, а также усиления механизмов прозрачности и подотчётности. Одновременно анализируется влияние цифровизации, интегрированных информационных систем управления государственными финансами и электронных казначейских платформ на оперативность и контрольные возможности бюджетных процессов. На основе сравнительного подхода оценивается степень соответствия международной практике и национальных механизмов реализации, систематизируются существующие институциональные вызовы. Результаты исследования показывают, что инновации в бюджетных технологиях способствуют более эффективному распределению ресурсов, финансированию стратегических приоритетов и повышению прозрачности использования государственных средств. Кроме того, обосновывается необходимость совершенствования нормативно-правовой базы и методологической доработки показателей результативности как ключевых направлений дальнейшего развития.

Ключевые слова: *государственное финансовое управление, программное бюджетирование, бюджетирование, ориентированное на результат, фискальная дисциплина, прозрачность и подотчётность, цифровые финансовые системы.*

